

00:00:04 Maria Jokela

Ennen kaikkea huomionarvoista antiikin alkuperäisessä diktaattorin tittelissä on, että se on hyvin ohimenevä. Virka tai titteli voi olla henkilöllä yleensä enintään noin puoli vuotta, jotta tilanne saadaan tasapainotettua, ja sen jälkeen siitä luovutaan. Diktaattoriksi ei myöskään voinut julistautua itse antiikissa, toisin kuin ehkä nykyään ajatellaan myöhempien historiallisten kehitysten valossa, vaan kyseessä oli nimenomaan senaatilta saatava titteli.

00:00:37 Tuomo Nuorluoto

Tervetuloa, hyvät kuulijat. Tämä on Suomen Rooman Instituutin *Parlatorio*-podcast. Nimeni on Tuomo Nuorluoto, olen instituutin tutkijalehtori ja tämän podcastin juontaja. Tänäpä keskustelemassa on instituutimme vuosittainen Vihurin stipendiaatti Maria Jokela, joka tekee väitöskirjaa Turun yliopistossa antiikin kielissä ja kulttuureissa. Eikö näin? – Kyllä.

00:00:59 Maria Jokela

Kyllä.

00:01:00 Tuomo Nuorluoto

Me tapaamme paljon työpaikalla ja keskustelemme tutkimuksistamme, mutta tänään olemme ennen kaikkea keskustelemassa niin sanotusta suurmieshistoriasta. Aiheena on Gaius Julius Caesar. Syynä on se, että hiljattain ilmestyi sinun ja kollegamme Joonas Vanhalan, joka myös tekee väitöskirjaa Turussa, toimittama suomenkielinen tietokirja Caesarista.

00:01:35 Maria Jokela

Myös entinen Vihurin stipendiaatti.

00:01:36 Tuomo Nuorluoto

Teidän yhdessä toimittamanne kirja on nimeltään *Gaius Julius Caesar – Rooman diktaattorin monet kasvot*. Kyseessä on kokoomateos, jossa on useita kirjoittajia. Lukuja on viisitoista sekä johdanto ja epilogi, ja monilla luvuilla on useampi kirjoittaja. Mukana on siis laaja joukko alan asiantuntijoita, ja Caesaria tarkastellaan monista eri näkökulmista. Onko kyseessä mahdollisesti ensimmäinen suomenkielellä Caesarista kirjoitettu tietokirja?

00:02:16 Maria Jokela

Kyllä. Tämä selvisi meille prosessin aikana. Caesar esiintyy muissa Rooman historiaa käsittelevissä teoksissa, erityisesti myöhäistasavallan osalta, mutta oikeastaan Rooman historiasta ei voi puhua lainkaan ilman häntä. Hän esiintyy alan tutkimuksessa jatkuvasti, ja häneen liittyy myös runsaasti kaunokirjallisuutta. Kuitenkin nimenomaan Caesariin keskittyvää kirjaa ei ollut aiemmin. Tämä teos paikkaa nyt osaltaan tätä aukkoa suomalaisessa tietokirjajäntäessä.

00:02:49 Tuomo Nuorluoto

Se on hieman yllättävääkin. Aihe kiinnostaa selvästi, sillä kirja sai Kanava-lehden ja Otavan kirjasaatiön tietokirjapalkinnon saajaksi. Onneksi olkoon siitä.

00:03:01 Maria Jokela

Kiitos.

00:03:02 Tuomo Nuorluoto

Puhutaan itse Caesarista. Miksi hän on mielestäsi hahmo, jonka lähes kaikki tuntevat? Jos nykyään joku tietää jotakin antiikista, Caesarin nimen on hyvin todennäköisesti kuullut.

00:03:18 Maria Jokela

Tätä on tullut mietittyä. Yksi syy on varmasti hänen näkyvyytensä populaarikulttuurissa. Jos pysäyttäisi kadulla kenet tahansa ja näyttäisi esimerkiksi Asterix-sarjakuvien Caesarin, hahmo tunnistettaisiin heti. Myös antiikin veistokset saattaisivat olla tunnistettavia. Caesar on hahmo, joka ei vaikuttanut ainoastaan omana aikanaan, vaan jonka vaikutus ulottuu pitkälle myöhempään historiaan. Kirjaa tehdessä emme halunneet tehdä mitään suurmieshistoriaesitystä tai nostaa häntä jalustalle. Suurmieshistoriaan liittyy aina ongelma: kukaan ei toimi yksin, vaan taustalla on aina laaja joukko ihmisiä, jotka mahdollistavat hänen asemansa. Silti Caesar eli poikkeuksellisessa historiallisessa vaiheessa ja oli myös itse poikkeuksellinen yksilö tietyssä määrin. Tästä on seurannut pitkä ja jatkuva vaikutus, joka ulottuu nykypäivään asti.

00:04:45 Tuomo Nuorluoto

Kyllä, ja kuten sanoit, kyseessä on kiinnostava historiallinen ajanjakso, jossa Caesar eli. Myös hänen oma elämänsä, poikkeuksellinen uransa ja vaikutuksensa sekä dramaattinen loppunsa tekevät hänestä kiinnostavan. Caesarin murha on yksi maailmanhistorian tunnetuimmista poliittisista murhista. Tämä on varmasti vaikuttanut siihen, että aihetta on käsitelty runsaasti populaarikulttuurissa, näytelmissä ja draamoissa.

00:05:14 Maria Jokela

Kyllä.

00:05:15 Tuomo Nuorluoto

Kuten sanoit, te ette halunneet nostaa Caesaria jalustalle. Voimme myöhemmin puhua siitä, miten Caesaria on tulkittu eri aikoina. Kirja on jaettu kolmeen pääosiin. Ensimmäinen käsittelee Caesarin elämää, uraa ja nousua yksinvaltiaaksi. Siinä käsitellään esimerkiksi myös sitä, sairastiko Caesar epilepsiaa, ja samalla antiikin lääketieteen historiaa laajemmin. Toinen osio käsittelee Caesarin kirjoituksia ja propagandaa. Siinä tarkastellaan Caesaria kielenkäyttäjänä, hänen latinaansa ja kirjallista tuotantoaan. Palaamme myöhemmin myös sinun kirjoittamaasi lukuun meritaistelunäytöksistä. Kolmas osio käsittelee Caesarin merkitystä antiikin jälkeen: hänen vaikutustaan esimerkiksi Shakespearen ja hänen rooliaan poliittisena esikuvana muun muassa Yhdysvalloissa, Ranskassa ja Italiassa. Mukana on myös luku Asterix-sarjakuvista. Kirjan nimessä esiintyy termi diktaattori, joten puhutaan siitä seuraavaksi.

00:06:42 Maria Jokela

Kyllä, loistavaa.

00:06:44 Tuomo Nuorluoto

Termi diktaattori on varmasti valittu tarkoituksella. Nykykuulijalle se herättää voimakkaita ja usein

negatiivisia mielikuvia, kuten Hitlerin ja Stalinin. Voisitko avata, mitä diktaattori tarkoittaa Caesarin yhteydessä?

00:07:04 Maria Jokela

Alun perin kyse on tasavaltalaiseen poliittiseen järjestelmään kuuluvasta käsitteestä. Diktaattori oli erikoisvirka, jonka senaatti saattoi myöntää poikkeuksellisessa tilanteessa, jotta tilanne saataisiin vakautettua. Kyseessä oli arvostettu ja väliaikainen virka. Huomionarvoista antiikin diktaattorin tittelissä on sen lyhytkestoisuus. Virka kesti yleensä enintään puoli vuotta. Diktaattoriksi ei voinut julistautua itse, vaan titteli tuli senaatilta. Tasavallan viimeisellä vuosisadalla käsitteen merkitys alkoi kuitenkin muuttua: viran kesto piteni ja siihen liitettiin uusia piirteitä. Näin diktaattorin käsitteeseen alkoi liittyä yksinvaltiuden ajatus.

00:08:40 Tuomo Nuorluoto

Jo ennen Caesaria esimerkiksi Sulla oli diktaattori, jonka kausi ei rajoittunut puoleen vuoteen ja jonka valtakauten liittyi poliittista vainoa. Tässä vaiheessa diktaattorin käsitteeseen alkoi liittyä kielteisiä sävyjä. Caesar julistettiin lopulta diktaattoriksi eliniäksi, mikä oli Rooman tasavallassa poikkeuksellista ja herätti aristokratiassa vastustusta, erityisesti kun muistissa oli kuningasvallan trauma.

00:09:26 Maria Jokela

Kuningasvallan vastustus oli keskeinen osa roomalaista kollektiivista ajattelua. Vaikka itäisellä Välimerellä oli hellenistisiä kuningaskuntia, Roomassa kuninkuus koettiin uhkana. Myyttinen kertomus etruskikuninkaiden karkottamisesta, erityisesti viimeisen kuninkaan Tarquinius Superbuksen syrjäyttäminen, oli keskeinen osa roomalaista identiteettiä. Tasavallan viimeisellä vuosisadalla vallankäytön muodot alkoivat kuitenkin muuttua. Sulla luopui vallastaan, mutta Caesar hyväksyi diktaattorin viran yhä uudelleen, kunnes hänelle myönnettiin elinikäisen diktaattorin titteli. Tämä on varmasti yksi syy hänen murhaansa. Caesarin pysyvä diktaattorin asema vaikutti todennäköisesti ratkaisevasti hänen murhaamiseensa niin yhtäkkiä ja raa'asti. Se on ehkä ollut hänelle kuolinisku, jota hän ei osannut odottaa.

00:11:06 Tuomo Nuorluoto

Elinikäisen diktaattorin titteli oli varmasti yksi monista taustalla vaikuttaneista tekijöistä. Brutus, tunnetuin murhaajista, oli sukujuuriltaan yhteydessä Rooman viimeisen kuninkaan karkottamiseen. Roomalaisille esi-isien teot olivat merkityksellisiä, ja tämä saattoi vaikuttaa Brutuksen toimintaan.

00:11:49 Maria Jokela

Brutukselle esi-isien perintö toimi myös poliittisena välineenä. Hän hyödynsi sitä esimerkiksi kuvallisessa viestinnässä, eli esimerkiksi rahoissa.

00:12:07 Tuomo Nuorluoto

Caesarin hahmoa on tulkittu eri aikoina hyvin eri tavoin. Hänet on nähty sekä suurena valtiomiehenä että tyrannina. Mitä ajatuksia tämä herättää?

00:12:55 Maria Jokela

Kirjassa haluttiin tuoda esiin Caesarin monet roolit. Hän näyttäytyi eri ihmisille eri tavoin jo omana

aikanaan, ja myöhemmässä historiassa tulkinnat ovat moninaistuneet entisestään. Modernina historiassa Caesarista on tullut myyttinen hahmo, jota eri hallitsijat ovat käyttäneet esikuvanaan tai vertailukohtanaan, kuten Napoleon.

00:14:01 Tuomo Nuorluoto

Caesaria on käytetty myös poliittisena lyömäaseena esimerkiksi Yhdysvalloissa. Presidenttejä on syytetty caesarismista, ja tällainen retoriikka elää edelleen.

00:14:37 Maria Jokela

Hän on eräänlainen poliittinen haamu, joka vaan toistuu.

00:14:40 Tuomo Nuorluoto

Caesaria voidaan tarkastella tasavallan tuhoajana tai toisaalta murhan uhrina.

00:15:00 Maria Jokela

Antiikista lähtien on pohdittu, miten Caesar näki itsensä ja millainen visio hänellä oli Roomasta. Monet hänen suunnitelmistaan jäivät toteuttamatta, muun muassa Rooman kaupunkia ja valtakuntaa koskevat hankkeet.

00:15:30 Tuomo Nuorluoto

Myös Parthian sotaretki oli suuri suunnitelma.

00:15:32 Maria Jokela

Kyllä. Sotaretkeä valmisteltiin jo, ja murha tapahtui kiireellä, jotta Caesar ei ehtisi lähteä Parthiaan.

00:15:44 Tuomo Nuorluoto

On kiinnostavaa pohtia, millainen Caesarin jälkimaine olisi ollut, jos häntä ei olisi murhattu.

00:15:54 Maria Jokela

Nimenomaan.

00:15:55 Tuomo Nuorluoto

Caesarin kulttuurista merkitystä ei voi käsitellä mainitsematta kalenteriuudistusta, jota käytämme edelleen pienin muutoksin.

00:16:09 Maria Jokela

Kyllä.

00:16:10 Tuomo Nuorluoto

Se on merkittävä perintö.

00:16:13 Maria Jokela

Caesar on läsnä arjessamme esimerkiksi kuukausien nimissä, ei ehkä suomen kielessä, mutta muissa kielissä.

00:16:29 Tuomo Nuorluoto

Niin on.

00:16:30 Tuomo Nuorluoto

Vaikka emme pääse Caesarin pään sisään, hänen kirjoituksensa tarjoavat jonkinlaisen näkymän hänen ajatteluunsa.

00:16:49 Maria Jokela

Kyllä.

00:16:50 Tuomo Nuorluoto

Caesar kirjoitti runoja, kielitieteellisiä tekstejä sekä sotakertomuksia Gallian sodasta ja sisällissodasta Pompeiusta vastaan.

00:17:40 Maria Jokela

Tekstit ovat värittyneitä mutta eivät suoranaisesti valheellisia. Caesar esittää tapahtumat itselleen edullisessa valossa, kuten sotaraportteille oli tyypillistä. Idea on ollut raportoida takaisin Roomaan senaatille siitä mitä on tehty sotaretkellä. Raportit sisältävät myös Caesarin omaa pohdintaa.

00:18:39 Tuomo Nuorluoto

Caesar pyrkii oikeuttamaan sotansa ja toimensa, mutta häntä myös kritisoitiin jo omana aikanaan. Häntä kutsuttiin samaan aikaan verenhimoiseksi valloittajaksi, mutta hän oli myös kuuluisa armeliaisuudestaan, jota hän osoitti etenkin kansalaissodassa vastustajilleen. Jotka sitten myöhemmin murhasivat hänet.

00:19:33 Maria Jokela

On tärkeää huomioida, kuka kirjoittaa ja mistä näkökulmasta. Caesar nautti myös suurta kansansuosiota, jota hän vahvisti järjestämällä speaktaakkeleita.

00:20:18 Tuomo Nuorluoto

Tämä johdattaa kirjoittamaasi lukuun meritaistelunäytöksistä. Kerro, mistä niissä oli kyse. Kirjasta sai käsityksen, että ne olivat Caesarin oma innovaatio.

00:20:52 Maria Jokela

Jos mietitään aluksi sitä, mitä meritaistelunäytökset olivat, ne olivat roomalainen viihdemuoto. Siinä missä oli esimerkiksi etruskeilta periytyviä gladiaattoritaisteluja ja kreikkalaisesta maailmasta peräisin olevaa teatteria, vaikuttaa siltä, että meritaistelunäytökset yhdistivät näitä kaikkia, mutta olivat kuitenkin täysin roomalainen keksintö. Meritaistelunäytöksissä jäljiteltiin oikeaa merisotatilannetta. Näennäisesti vastakkain oli kaksi laivastoa, jotka pyrkivät samaan tavoitteeseen kuin antiikin merisodassa ylipäättään. Sotalaivoissa oli pronssipäälysteiset keulapuskurit, joilla pyrittiin puhkaisemaan vastustaja-aluksen kylki. Tämä oli tavallaan tärkein ase perinteisessä antiikin merisodankäynnissä. Roomalaiset, jotka olivat hyviä lähitaistelussa, kehittivät myös varsinaista meritaistelua. He toivat käyttöön niin sanotun entraussillan, jolloin meritaistelu ei päättynytkaan keulan puhkomiseen, vaan sen jälkeen siirryttiin lähitaisteluun. Sen avulla siis noustiin vihollisen laivaan ja roomalaiset voittivat yleensä historialliset meritaistelut tätä kautta.

Näytöksissä kuvattiin nimenomaan itäisiä kansoja, jotka kävivät merisotaa yleisön viihdyttämiseksi. Todellisuudessa osallistujat eivät tietenkään olleet itäisiä kansoja, vaan he esittivät niitä. Kyse oli sotavangeista ja muista rikollisista. Näytökset vaikuttavatkin olleen osallistujille rangaistusmuoto, johon he joutuivat.

00:22:40 Tuomo Nuorluoto

No, siinä oli kuitenkin kuolemanvaara oletettavasti olemassa.

00:22:44 Maria Jokela

Kyllä, oletettavasti, vaikka tässä pitää olla varovainen, koska lähteitä on hyvin vähän. Niissä lähteissä, joissa meritaistelunäytöksiä, eli naumakioita, kuten niitä kreikasta lainautuvalla sanalla kutsutaan, mainitaan, kerrotaan kuitenkin melko vähän siitä, mitä itse näytöksissä tapahtui. Tiedämme suurin piirtein teknisiä tietoja, kuten osallistujamääriä ja muuta, mutta sitä ei juuri kommentoida, miten pitkälle taistelu vietiin. Ei tiedetä, käytiinkö taistelu loppuun asti tai kuoliko siellä ihmisiä. Todennäköisesti osallistujia haavoittui, sillä kyse oli valtavista laivoista, suuresta määrästä ihmisiä ja oikeista aseista. Näytöksiin kuului myös se, että verta piti vuotaa jonkin verran, jotta roomalaisilla oli hauskaa.

00:23:33 Tuomo Nuorluoto

Kun mainitsit valtavat laivat, kuinka suuria ne lopulta olivat? Minkälaisilla areenoilla näitä näytöksiä käytiin? Näytöksiä järjestettiin erilaisissa paikoissa: joskus tarkoitusta varten rakennetuilla areenoilla, joskus järvillä. Voimme palata myöhemmin Colosseumiin, sillä Gladiator 2 -elokuvan nähneet saattavat pohtia, järjestettiinkö siellä todella tällaisia näytöksiä. Kerro hieman teknisestä toteutuksesta: millaisilla areenoilla näytöksiä käytiin, millaisia laivat olivat ja kuinka paljon vettä areenoilla oli.

00:24:08 Maria Jokela

Jos aloitetaan Caesarin omasta näytöksestä, joka oli todennäköisesti ensimmäinen, voidaan ajatella, että se oli hänen keksintönsä tai ainakin hänen palveluksessaan olleiden ihmisten. Emme tiedä, kuka idean varsinaisesti keksi, mutta yleensä se liitetään Caesariin. Näytös sijaitsi todennäköisesti Rooman kaupungin tuntumassa Mars-kentällä. Sinne kaivettiin tarkoitusta varten allas, joka täytettiin vedellä. Altaan tarkkoja mittoja ei tunneta, mutta osallistujamäärien perusteella kyse ei todennäköisesti ollut pienistä aluksista. Antiikin lähteissä mainitaan yleensä erikseen, jos jokin poikkeaa tavanomaisesta. Koska laivoista ei mainita, että ne olisivat olleet erityisen pieniä tai miniatyyrikoisia, voidaan olettaa, että ne olivat täysikokoisia sotalaivoja. Emme kuitenkaan tiedä, rakennettiinkö ne varta vasten näytöksiä varten vai käytettiinkö vanhoja sotalaivoja. Altaista sen sijaan tiedetään, että Caesarista alkaen niitä rakennettiin erityisesti näytöksiä varten. Myöhemmille keisareille oli tärkeää, että heidän järjestämänsä näytös oli edeltäjiä näyttävämpi. Kun uusia keinoja haluttiin keksiä, keisari Claudius vei meritaistelunäytökset Rooman kaupungin ulkopuolelle Fucinus-järvelle, joka oli tarkoitus ojittaa. Kun ojitussjärjestelmä valmistui, sitä juhlistettiin järjestämällä meritaistelunäytös järven pinnalla. Tämän jälkeen ojitus käynnistettiin ja vesi alkoi laskea. Kyseessä oli luonnonjärvi, joten mittakaava oli valtava. Osallistujia oli tuhansia, jopa kymmeniä tuhansia.

00:26:23 Tuomo Nuorluoto

Tuo osallistujamäärä koskee siis taistelijoita.

00:26:26 Maria Jokela

Kyllä. Katsojamääriä voidaan vain arvioida, mutta antiikin lähteet mainitsevat, että yleisöä oli erittäin paljon. Rooman historiassa toinen merkittävä meritaistelunäytös oli Augustuksen järjestämä. Augustus jatkoi Caesarin aloittamaa perinnettä, ja hänen aikanaan se vakiintui. Antiikin lähteissä kerrotaan, että hänen näytöksiinsä koko maailma saapui Roomaan ja kaupunki oli aivan tukossa.

00:26:58 Tuomo Nuorluoto

Tämä on Ovidiukselta.

00:27:00 Maria Jokela

Kyllä, *Ars Amatoriasta*. Siinä mainitaan, että kaikki olivat tulleet kaupunkiin näitä juhlallisuuksia varten, ja sieltä saattoi löytää seuraa.

00:27:11 Tuomo Nuorluoto

Augustus rakennutti nykyisen Trasteveren alueelle valtavan areenan näitä näytöksiä varten. Emme kuitenkaan tiedä tarkasti, missä se sijaitsi tai millainen se oli.

00:27:26 Maria Jokela

Augustuksen omassa *Res gestae* -teoksessa mainitaan tarkat mitat hänen rakennushankkeistaan. Siellä hän kertoo myös tästä *naumakiasta*. Sanalla voidaan tarkoittaa sekä allasta että itse näytöstä, ja hän käsittelee molempia. Hän kertoo rakennustöistä ja siitä, kuinka paljon osallistujia näytöksessä oli. Augustus on hyvin tarkka lukumäärien ja mittojen suhteen.

00:27:55 Tuomo Nuorluoto

Tällainen allas, varsinkin jos vesi vaihtui, vaati valtavan vesi-infrastruktuurin, kuten akvedukteja.

00:28:03 Maria Jokela

Juuri näin. Todennäköisesti Augustuksen allasta varten rakennettiin alueen ensimmäinen akvedukti. Se toi juomakelvotonta vettä, mutta antiikin lähteet päättelevät, että se rakennettiin nimenomaan allasta varten. Vettä voitiin käyttää puutarhojen kasteluun, mutta ei juomavetenä. Tämä oli yksi Augustuksen merkittävistä parannuksista verrattuna Caesarin altaaseen, jossa vesi seisoi paikallaan ja jota myöhemmin epäiltiin ruton lähteeksi. Allas täytettiin maalla jo antiikin aikana, minkä vuoksi siitä ei ole tarkempaa tietoa. Augustuksen allas sen sijaan oli käytössä pitkään, lähteiden perusteella ehkä jopa sadan vuoden ajan. Akvedukti toi jatkuvasti uutta vettä ja jätevesi johdettiin kanavaa pitkin Tiberiin. Augustus käytti näytöksiä myös propagandan välineenä. Toisin kuin monissa muissa näytöksissä, tässä oli historiallinen tausta: ateenalaiset taistelivat persialaisia vastaan, eli kyse oli Salamiin taistelun jäljittelystä. Tämä viittasi selvästi Augustuksen omaan menestykseen.

00:29:48 Tuomo Nuorluoto

Tällaisessa näytöksessä lopputulos oli luultavasti ennalta päätetty, että ateenalaiset voittavat.

00:29:52 Maria Jokela

Kyllä. Itäinen mahti kukistui ja länsi voitti, eli Augustus.

00:30:00 Tuomo Nuorluoto

Kyllä, ja Augustus omassa propagandassaan tietysti korosti myös tätä hänen tietynlaista diplomaattista voittoaan persialaisista, eli parthialaisista. Mutta ensinnäkin, tällainen meritaistelunäytös on massiivinen speaktaakkeli. Sellaista ei varmaan kovin usein voitu järjestää.

00:30:23 Maria Jokela

Ei, ei tämän mittaluokan näytöksiä. Se on hyvin leimallinen piirre näihin *naumakia*-näytöksiin liittyen, että niitä on järjestetty aivan äärimmäisissä tilanteissa. On ollut jokin niin valtava juhlallisuus, että on katsottu sen ansaitsevan näytöksen. Caesarin tapauksessa tällainen tilanne oli se, että hän vietti nelinkertaista triumfia Roomassa vuonna 46 ennen ajanlaskun alkua, kun kaikki sotavuodet olivat takana. Oli ollut Gallian valloitus ja kansalaissota, Pompeiuksen oli kukistettu. Hän sai silloin oikeuden neljään triumfiin Rooman senaatilta, ja tässä kontekstissa näytökset järjestettiin. Osana triumfijuhlintoja hän ostattui Rooman forumin vierestä alueen, jonne rakennutti oman foruminsa ja siellä sijaitsevan Venus Genetrix -temppelin. Venus-jumalatar oli Juliusten suvun kantaäiti, ja tällä oli selkeä propagandistinen tarkoitus. Nimenomaan tämän temppelin avajaisten yhteydessä nähtiin myös tämä meritaistelunäytös. Todella valtavia saavutuksia juhlittiin näin, ja tämä periytyi myös myöhemmille keisareille. Augustus juhlisti oman foruminsa valmistumista, ja sinne rakennettiin valtava Marsin temppeli.

00:32:16 Tuomo Nuorluoto

Mars-kostajan.

00:32:17 Maria Jokela

Mars-kostajan, kyllä. Augustus otti tavoitteekseen kostaa Caesarin murhan. Temppeli rakennettiin vasta paljon myöhemmin, muistaakseni noin 40 vuotta tapahtumien jälkeen, ja sitä juhlittiin kaksi vuotta ennen ajanlaskun alkua. Jälleen kerran kyseessä oli valtava kansanjuhla. Ajan myötä, kun meritaistelunäytöksiä ryhdyttiin järjestää useammin, näytösten suureellisuuden taso hieman laski. Silti Rooman historiassa puhutaan aina todella suurista ja näyttävistä speaktaakkeleista.

00:32:41 Tuomo Nuorluoto

Mihin asti näitä järjestettiin? Itseasiassa tähän väliin voisin kysyä: miten Kolosseumi liittyy tähän?

00:32:45 Maria Jokela

Kolosseumilla järjestettiin meritaistelunäytöksiä, ja samaan aikaan Augustuksen rakennuttamassa altaassa järjestettiin myös meritaistelunäytöksiä osana samoja juhlallisuuksia. Kolosseumin eli Flaviusten amfiteatterin avajaisjuhlallisuudet kestivät sata päivää. Runoilija Martialis on kirjoittanut näistä juhlallisuuksista, ja on hyvin todennäköistä, että hän itse oli katsomassa näytöksiä. Ihmiset kokivat nämä valtavana ihmetyksen aiheena. Erityisesti vaikutuksen teki se, että vettä tuotiin ympäristöön, johon se ei luonnostaan kuulu, eli kiviseen amfiteatteriin. Kolosseumin rakenne oli tuolloin erilainen kuin nykyään. Ennen amfiteatteria paikalla oli Neron tekojärvi, joten alueella oli jo

rakenteita, joiden ansiosta veden johtaminen oli mahdollista. Kun areenan hiekka poistettiin, syntyi tila, johon vettä voitiin johtaa.

00:34:15 Tuomo Nuorluoto

Eli siellä ei ollut vielä niitä tunneleita ja muita rakenteita, joita nykyään nähdään.

00:34:22 Maria Jokela

Kyllä. Ne rakennettiin vasta keisari Domitianuksen aikana. Tituksen aikana, kun avajaisia juhlittiin, rakenne oli erilainen.

00:34:34 Tuomo Nuorluoto

Eli Tituksen jälkeen Kolosseumissa ei enää järjestetty meritaistelunäytöksiä.

00:34:36 Maria Jokela

Todennäköisesti ei tässä paikassa. Domitianus kyllä järjesti meritaistelunäytöksiä, mutta ne eivät enää olleet yhtä suuria ja vaikuttavia. Hän rakennutti oman altaansa.

00:34:57 Tuomo Nuorluoto

Viittasin Ridley Scottin tulkintaan Gladiator 2-elokuvassa, jossa Severusten aikaiset keisarit järjestävät näytöksiä.

00:35:06 Maria Jokela

Se on melko huumaava kokemus. Elokuvassa on onnistuttu välittämään se tunnelma, millaista katsominen on voinut olla. Karnevaalimainen meininki on kuvattu hyvin. Mutta yksityiskohdissa, kuten kansoissa tai tapahtumien sisällössä, mennään nopeasti elokuvakliseisiin. Siellä on esimerkiksi haita vedessä, mikä ei perustu historialliseen tietoon.

00:35:33 Tuomo Nuorluoto

Kyllä, muistaakseni siellä on haita.

00:35:36 Maria Jokela

Tässä on käytetty useita elokuvakliseitä päällekkäin. Tunnelma on kiinnostava, mutta historiallinen tarkkuus ei ole keskiössä.

00:35:47 Tuomo Nuorluoto

Milloin viimeiset tällaiset meritaistelut järjestettiin? Puhuit Domitianuksesta, mutta käsittääkseni hänen jälkeensäkin niitä vielä oli.

00:35:59 Maria Jokela

Noin 100-luvulle asti. Vatikaanin alueella tiedetään silloin olleen vielä *naumakia*-allas, mutta sen jälkeen maininnat häviävät kirjallisista lähteistä. Myöhemmin on tulkittu eräitä lähteitä virheellisesti siten, että näytöksiä olisi järjestetty vielä 200-luvulla. Todellisuudessa Augustuksen allas oli yhä olemassa, mutta siellä ei enää järjestetty näytöksiä, vaan se raunioitui vähitellen. Trasteveren alue kaupungistui nopeasti Augustuksen ajasta lähtien, ja jo 200-luvulla ympäristö oli täysin muuttunut. Allas oli niin valtava, ja tilaa tarvittiin kaupungille. Siksi allasta ei ole myöskään

voitu kunnolla tutkia, koska nykyinen kaupunki on sen päällä. Näytöksiä järjestettiin todennäköisesti vielä noin vuoteen 100 saakka, ehkä muutamia vuosia sen jälkeen. Mittakaava oli kuitenkin jo pienempi. Kun *naumakiat* katoavat *fasteista* eli merkittävien tapahtumien luetteloista, eikä muita lähteitä ole, voidaan päätellä, että toiminta hiipui.

00:37:55 Tuomo Nuorluoto

Mistä se johtuu? Oliko niin, etteivät keisarit voineet enää ylittää aiempaa tasoa, ja siksi luopuivat näytöksistä?

00:38:05 Maria Jokela

Yksi syy on valtavat kustannukset. Taloudelliset ja poliittiset tilanteet muuttuivat, eikä samanlaisia resursseja enää ollut.

00:38:20 Tuomo Nuorluoto

Ja toisaalta Trajanuksen jälkeen valtakunta ei enää laajentunut.

00:38:28 Maria Jokela

Ei ollut enää samanlaisia valtavia juhlia, ja uutuusarvo oli kadonnut.

00:38:36 Tuomo Nuorluoto

Ehkä se vain meni pois muodista.

00:38:38 Maria Jokela

Tavallaan, mutta kiinnostavaa on se, että ilmiö palaa myöhemmin renessanssissa. Antiikista innostutaan uudelleen, ja meritaistelut palaavat teatterimaisina esityksinä, ei enää aitoina taisteluina.

00:38:52 Tuomo Nuorluoto

Minulta kysyttiin tätä yhdessä podcastissa, enkä osannut vastata. Miten laivat saatiin Kolosseumiin sisälle?

00:39:00 Maria Jokela

Ne olivat todennäköisesti pienikokoisia aluksia.

00:39:06 Tuomo Nuorluoto

Eivät siis oikeita sotalaivoja.

00:39:09 Maria Jokela

Jos nykyään käy Kolosseumilla, huomaa, ettei areena ole niin valtava. Altaat, jotka rakennettiin erikseen näytöksiä varten, olivat laajoja. Esimerkiksi Augustuksen allas Trasteveressa oli Circus Maximuksen pituinen, mutta kaksi kertaa leveämpi.

00:39:54 Tuomo Nuorluoto

Se on todella massiivinen alue.

00:39:58 Maria Jokela

Kolosseumissa uutuus ja viehätyks oli siinä, että kiviseen amfiteatteriin saatiin vettä. Laivan koolla ei ollut samaa merkitystä, ja suuria aluksia ei olisi voitu tuoda paikalle niiden koon eikä aikataulujen puolesta.

00:40:34 Tuomo Nuorluoto

Vettä ei myöskään tarvinnut olla paljon.

00:40:40 Maria Jokela

Tärkeintä oli, että tilanne näytti aidolta ja vaaralliselta katsojille.

00:41:04 Tuomo Nuorluoto

Roomalaiset osasivat järjestää näytöksiä.

00:41:16 Tuomo Nuorluoto

Miten tämä kirjahanke syntyi?

00:41:27 Maria Jokela

Turun yliopistossa on perinne järjestää seminaareja antiikin aiheista. Caesaria käsitellyt seminaari oli erittäin suosittu, ja huomasimme, että suomenkieliselle teokselle olisi tarvetta. Halusimme tehdä pohjateoksen, jota voi myöhemmin laajentaa.

00:42:42 Tuomo Nuorluoto

Kirjassa on paljon näkökulmia. Esimerkiksi Caesarin propagandan käyttö myöhemmässä kolonialistisessa ajattelussa.

00:43:36 Maria Jokela

Caesar kuvaa kansoja hyvin valikoivasti. Hänen tekstinsä eivät ole antropologisia, vaan kertovat miten asiat hänelle näyttäytyvät, ja hän esimerkiksi niputtaa heimoja yhteen.

00:44:08 Tuomo Nuorluoto

Hänhän jakaa Gallian kolmeen osaan, joita yhtä asuttaa akvitaanit, yhtä gallit ja yhtä belgit, ja sitten hän kertoo, mitä ominaisuuksia näillä heimoilla on. Hän tekee tavallaan oleellisen jakolinjan, joka myöhemmin vaikuttaa paljon, vaikka se ei perustu mihinkään kovin tieteelliseen metodiin. Hän niputtaa ensinnäkin gallit yhdeksi heimoksi, vaikka puhutaan valtavasta määrästä erilaisia kelttiläisiä heimoja. Ja sitten toisaalta hän niputtaa nämä germaanit Reinin itäpuolella omaksi porukakseen. Hän kuvaa aika kiinnostavastikin näitä yhteiskuntia, en tiedä kuinka todenmukaisesti kylläkään.

00:45:07 Maria Jokela

Kyllä, ja tämä vaikuttaa myöhempään ajatteluun, esimerkiksi Tacitus kirjoittaa Germaniasta. Mielestäni mielenkiintoinen kulma tähän koko keskusteluun on se, että miten modernit kansat näkevät Caesarin kuvaukset ja yleisesti antiikin kuvaukset näistä kansoista. Ne auttavat kansallisessa itseymmärryksessä.

00:45:37 Tuomo Nuorluoto

Hallitsijat ovat saattaneet ottaa Caesarin esikuvakseen, esimerkiksi Ranskassa. Myöhemmin nationalismissa Caesar nähdäänkin valloittajana, ja ranskalaiset näkevät itsensä sorretuissa galleissa.

00:44:55 Maria Jokela

Kelkka siis vaihtuu. Napoleon III oli antiikin Roomaa ihaillut keisari, mutta hänen aikanaan ilmapiiri oli jo muuttunut, ja kansallispyrkimykset ja itseymmärrys oli muuttunut. Caesar nähtiinkin vieraana valloittajana ja se identiteetti löytyykin nimenomaan sieltä galleista. Napoleon III:n aikana esimerkiksi rahoitettiin Alesian taistelun kaivauksia ja etsittiin sillä tavalla kansallista identiteettiä. Se oli voittoa taistelu, jossa Vercingetorix kukistettiin ja hänet sitten myöhemmin teloitettiin Roomassa näissä mainitsemisissä nelinkertaisissa triumfeissa loppuhuipennuksena. Ranskan, Saksan ja Belgian alueille Caesar ja roomalaiskausi ovat hyvin tärkeä osa alueiden paikallishistoriaa.

00:47:14 Tuomo Nuorluoto

Puhutaan Caesarista populaarikulttuurissa. Tässä kirjan kannessakin on esillä erilaisia Caesarin hahmoja. Enemmän tai vähemmän populaarikulttuurin puolelta, mukana on muun muassa HBO:n *Rooma*-sarjan Caesar. Miten näet Caesarin hahmon esitetyn elokuvissa ja televisiosarjoissa?

00:47:49 Maria Jokela

Niin, nimenomaan. Antiikki on viime aikoina tullut jälleen hyvin näkyväksi. On tullut paljon uusia tuotantoja. Aiemmin puhuttiin esimerkiksi *Gladiator 2* -elokuvasta, ja erilaisia sarjoja on julkaistu eri suoratoistopalveluissa. Rooman historiaan tämä ei suoraan liity, mutta ensi kesänä on tulossa *Odyssia*-elokuva. Antiikki on siis tällä hetkellä hyvin ajankohtainen.

00:47:59 Tuomo Nuorluoto

Jos Agamemnon näyttää Batmanilta.

00:48:03 Maria Jokela

On kiinnostavaa, miten aina, kun käsitellään ihmisenä olemista ylipäätään tai valtasuhteita, katse kääntyy usein antiikkiin. Luulen, että näin on myös Caesarin kohdalla. Caesarin hahmo on, kuten olemme tässä puhuneet, monitulkintainen. Hänessä voidaan nähdä hyvin erilaisia puolia, ja siksi häntä voidaan käyttää monenlaisiin eri tarkoituksiin. Cleopatra on hänen rinnallaan toinen hahmo, joka nousee jatkuvasti esiin. Erityisesti siksi, että Cleopatra ja Caesar liittyvät olennaisesti toisiinsa. He olivat aikansa merkittäviä vallankäyttäjiä, ja heidän henkilökohtainen suhteensa tekee tästä kokonaisuudesta lähes loputtoman aarreaivan.

00:48:49 Tuomo Nuorluoto

Kyllä, se on totta. Cleopatra on erittäin kiehtova hahmo. Edellisellä kaudella oli jakso, jossa keskusteltiin Cleopatrasta Jaakkojuhani Peltosen kanssa. Jakson voi käydä kuuntelemassa. Caesarin ja Cleopatran romanssi on tietysti hyvin kuuluisa. Siinä on kaksi aikansa todellista voimahahmoa. Myöhemmin vielä Caesarin kenraalin Marcus Antoniuksen ja Cleopatran suhde on ehkä vielä tunnetumpi ja dramaattisempi. Se päättyy molempien kuolemaan ja niin edelleen.

00:49:26 Maria Jokela

Kyllä, ja lapsia syntyy siinä välissä, ja Rooma kääntyy Roomaa vastaan. Tämä on loputon aarreaitta. Halusimme ehdottomasti tuoda esiin näitä erilaisia tulkintoja. HBO:n *Rooma*-sarja on julkaistu noin 20 vuotta sitten. Siinä käsitellään nimenomaan Caesarin elinaikaisia tapahtumia. Se on oma henkilökohtainen suosikkini. Halusin kirjan kanteen nimenomaan Ciarán Hindsin esittämän Caesarin.

00:49:56 Tuomo Nuorluoto

Pidän myös siitä Caesarista. Hindsin Caesar on hyvä.

00:50:00 Maria Jokela

Upea näyttelijä ja upea tulkinta. Yksi, johon on aina pakko palata, on Asterix. Meillä on toki myös muita esityksiä Caesarista. Hän on ollut viime vuosina paljon esillä myös videopeleissä. Asterix kuitenkin jatkaa edelleen vahvana. Asterix-sarjakuvia tehdään yhä, ja niistä tuotetaan elokuvia ja muuta sisältöä. Ranskassa Asterix on valtava ilmiö. Sitä ei Suomesta käsin välttämättä täysin ymmärrä. Se on vähän kuin Muumit meille. Tässä palataan jälleen ranskalaisten itseymmärrykseen, josta puhuttiin aiemmin.

00:50:32 Tuomo Nuorluoto

Kyllä, se on aivan totta. Tässä on tullut selväksi, että Caesar on hyvin moniulotteinen hahmo ja hänellä on valtava kulttuurinen vaikutus. Esimerkiksi kalenteri on yksi konkreettinen esimerkki. Hänellä oli valtava poliittinen vaikutus omaan aikaansa, mutta myös myöhempisiin aikoihin. Caesar on toiminut sekä esikuvana että viholliskuvana. Hän on ollut suosittu populaarikulttuurissa ja vaikuttanut merkittävästi esimerkiksi latinan opetukseen. Jokainen, joka on joskus opiskellut latinaa, osaa todennäköisesti ulkoa Gallian sodan ensimmäiset lauseet. Ja niin edelleen. Hänen nimensä elää myös nykykielissä. Aiemmin mainittiin, että heinäkuun nimi monissa kielissä tulee Julius-nimestä. Myös suomen sana *keisari* tulee Caesarista, toki hänen seuraajansa Augustuksen kautta, mutta nimi elää silti. Samoin monissa muissa kielissä: saksan *Kaiser*, ruotsin *kejsare* ja niin edelleen. Lopetetaan jakso tähän. Haluan kiittää sinua Maria, että tulit keskustelemaan, ja onnittelut vielä kirjasta ja palkinnosta.

00:52:00 Maria Jokela

Kiitos, Tuomo.

00:52:01 Tuomo Nuorluoto

Käykää kuulijat tykkäämässä podcastista ja seuraamassa meitä, missä ikinä kuuntelettekin: Spotifyssa, YouTubessa ja kaikilla yleisimmillä podcast-alustoilla. Kiitos ja moi.